

Izvoare istorice comentate

CULTURA TEI

(Epoca bronzului tracic)

Civilizația tracă se afirmă în epoca bronzului¹, cu precădere în perioadele mijlocie² și târzie³ ale acestei epoci. Convingătoare sînt, în această privință, marile ansambluri materiale și spirituale din perioadele respective⁴, între care un loc însemnat îl ocupă cultura Tei⁵.

Constituită, în principal, pe fondul culturilor Glina-Schneckenberg⁶ și Cernavoda II⁷, cultura Tei este atestată în cea mai mare parte a Munteniei, cu precizarea că, în nord-estul acestei provincii istorice, aria ei se întrepătrunde cu cea a culturii Monteoru⁸. Făuritorii și purtătorii culturii Tei sînt atestați, de asemenea, la est și sud de Dunăre⁹, precum și peste Carpați, în sud-estul Transilvaniei, la limita ariei culturii Sighișoara-Wietenberg¹⁰. Spre vest, pe teritoriul Olteniei, cultura Tei se întrepătrunde cu cultura Verbicioara¹¹. De altfel, culturile Monteoru, Sighișoara și Verbicioara prezintă evidente sincronisme cu primele trei faze ale culturii Tei¹². Ultimele două faze ale culturii Tei¹³, datînd din perioada târzie a bronzului tracic, sînt contemporane însă cu primele pătrunderi ale culturilor Coslogeni¹⁴ și Noua¹⁵ în sud-estul României.

Culturii Tei îi sînt caracteristice așezări întinse¹⁶, constituite din case solide dar și din colibe, în care locuiau cultivatori de plante și crescători de animale¹⁷. Spre finalul epocii, ultimii producători menționați locuiau și în așezări de tipul „cenușar”¹⁸. Nivelul locuirii „Tei” este ușor identificat datorită ceramicii tradiționale — ceștile (cănile) cu una sau două torți, decorate în tehnica impulsurilor succesive încrustate cu materie albă, predominînd motivele geometrice¹⁹.

Alături de unelte și obiecte de silex, os și corn de animal²⁰ au fost identificate unelte, arme și alte produse ce atestă o dezvoltată metalurgie a bronzului²¹. Dintre arme, cele mai interesante sînt sabia de bronz lungă și subțire, semnalată la Roșiorii de Vede²² și spada de bronz recuperată lângă Tîrgoviște, la Valea Voievozilor²³.

Nivelul superior de viață materială, organizarea într-o mare uniune de triburi și bogăția creației spirituale ale făuritorilor și purtătorilor culturii Tei sînt ilustrate și de tezaurele cu obiecte de aur, în primul rînd de cele descoperite la Perșinari²⁴ și Turnu Măgurele²⁵.

Comentariul științific

1. Potrivit noilor precizări cronologice, pe teritoriul României epoca bronzului se încadrează între anii 2.000—1.200 î.e.n.

2. În spațiul carpato-dunărean-pontic, perioada mijlocie a epocii

bronzului a ținut din secolul al XVI-lea î.e.n. pînă în a doua jumătate a secolului al XIV-lea î.e.n.

3. Se consideră că perioada tîrzie a epocii bronzului a început, pe teritoriul patriei noastre, după anul 1.350 î.e.n. și s-a încheiat în jurul anului 1.200 î.e.n., odată cu trecerea la Hallstatt A.

4. Avem în vedere ansamblul Periam-Pecica (din Valea Mureșului inferior), cultura Otomani (în Crișana și restul bazinului Tisei), cultura Suci de Sus (în Maramureș), cultura Costișa (în cea mai mare parte a Moldovei, din bazinul superior al Prutului pînă pe cursul mijlociu al Nistrului), marele complex cultural Gîrla Mare-Cîrna-Cruceni (în sud-vestul Olteniei și în Banat) etc.

5. Este denumită astfel după obiectivul arheologic investigat inițial, pe malul lacului Tei din București.

6. Cultura (sau complexul cultural) Glina-Schneckenberg reprezintă cel mai vechi ansamblu material al epocii bronzului pe teritoriul României. Poartă denumirea unei așezări de lîngă București și a alteia cercetate pe Dealul Melcilor, la Brașov. S-a format, probabil, pe teritoriul Munteniei, din culturi ale eneoliticului final (Gumelnița B., Cernavoda I etc) și s-a răspîndit pînă în centrul Transilvaniei (Tg. Mureș, Aiud, Seica Mică, Boarta) și în Oltenia (Rîmnicu Vilcea, Govora, Drobeta-Turnu Severin), ocupînd aria culturii Coțofeni din perioada de tranziție la epoca bronzului.

Reprezentativă, deci, pentru „Bronzul Timpuriu” pe teritoriul României, cultura Glina-Schneckenberg a avut un rol însemnat în formarea unor culturi din „Bronzul Mijlociu” (Monteoru, Sighișoara, Tei).

7. Cultura Cernavodă II, atestată în Dobrogea și Muntenia, dar și în Oltenia, în perioada de trecere la epoca bronzului (2.500—2.000 î.e.n.), este atribuită strămoșilor direcți ai tracilor cunoscuți mai tîrziu în izvoarele scrise ; aceiași apartenență etnică aveau și făuritorii culturii Coțofeni (deci și cei ai culturii Glina-Schneckenberg).

8. Cultura Monteoru (după un reprezentativ obiectiv arheologic de la Sărata-Monteoru, Jud. Buzău) a fost făurită de triburi trace răspîndite în nord-estul Munteniei, sud-estul Transilvaniei, sudul și centrul Moldovei, pînă pe cursul mijlociu al Nistrului. Așezările ei — „adevărate fortărețe”, apărute cu zid de piatră (ca în așezarea eponimă) sau cu șanț — și necropolele (de înhumatie și de incineratie) conțin un bogat inventar arheologic : ceramica fină, neagră sau neagră-cenușie și lustruită (cești, vase tip „burduf” și altele de ofrandă funerară), obiecte de bronz (chiar tipare pentru turnarea aliajului), podoabe de aur.

9. De la nord-est de vărsarea Prutului în Dunăre, apoi de-a lungul fluviului, în vestul Dobrogei, iar în continuare, pînă în zona rîurilor ce curg dinspre Munții Stara Planina (Balcani — Haemus) spre Șistov, Nicopol și alte centre sud-dunărene.

10. Cultura Sighișoara-Wietenberg ocupă platoul Transilvaniei, așezările ei pe înălțimi, fortificate cu șanț și val de apărare, fiind bogate în ceramică (cești, străchini, tăvi), arme de bronz, podoabe de aur, vetre rituale, toate remarcabil ornamentate.

11. Cultura Verbicioara s-a format în Banat, extinzându-se apoi în Oltenia (unde a fost descoperită inițial), precum și în vestul Munteniei, printre așezări aparținând marii uniuni de triburi ce coincide cu aria culturii Tei, pe care, uneori, le suprapune, așa cum s-a întâmplat și în sud-estul Transilvaniei, odată cu extinderea culturii Sighișoara-Wietenberg.

12. Este vorba de fazele Cățelu Nou, Tei și Ștejar.

13. Fazele Fundeni și Fundenii-Doamnei.

14. Cultura Coslogeni s-a răspândit în Dobrogea, în sudul Munteniei, până în Olt, dar și la miazăzi de Dunăre, cum dovedesc „sceptrele” de piatră tipice.

15. Cultura Noua (de la un cartier al municipiului Brașov) este atestată în Moldova, Muntenia de nord-est și Transilvania.

16. Asemenea așezări au fost identificate la Cernavodă, Oltenița, Zimnicea, Videle, Glina, Ploiești, Cetățeni etc.

Cele mai multe așezări „Tei” au fost cercetate pe văile Dimbovița și Colentina, precum și pe malul Dunării, între Mostiștea și Vedea. Altele au fost semnalate pe cursurile superioare ale riurilor Ialomița și Prahova, pe văile afluenților transilvani ai Oltului (la Brașov, Codlea, Feldioara etc.), dar și pe valea Birladului (la Girbovăț) sau la vărsarea Siretului (la Boldovinești).

17. Cu precădere în punctele arheologice din Țara Bîrsei și din județul Argeș.

18. „Cenușarele” erau tipice așezărilor deschise cuprinzând locuințe de suprafață pentru cultivatori și păstori dar și adăposturi pentru animale; din arderea lemnului și frunzarului acestor amenajări provine marea cantitate de cenușă care desemnează tipul de locuințe amintit.

19. Alături de ceștile tradiționale, la București-Tei, Băneasa, Cățelu Nou etc. au fost descoperite castroane și pahare de lut, vase pentru provizii și alte produse ceramice, atestînd o bogată activitate meșteșugărească de acest fel.

20. Ace, ciocane, împungători, măciuci, lame, percutoare, planta-toare, răzuitoare, piese de zăbală etc.

21. Cuțite, pumnale, securi, topoare (la Oinacu-Giurgiu, București, Grădiștea-Căldărușani și în alte puncte arheologice).

22. Denumită impropriu „miceniană”, arma respectivă era de proveniență tracică.

23. Asociate armelor similare, descoperite la Apa (județul Satu Mare), la Boiu (jud. Hunedoara) și în alte locuri, spada de bronz găsită lângă Tirgoviște confirmă existența unor centre metalurgice locale importante, precum și diferențierea socială apărută în cadrul societății gentilico-tribale în epoca metalelor.

24. Intensa activitate productivă locală și trecerea la democrația militară sînt atestate, totodată, de tezaurul descoperit la Perșinari (com. Văcărești, jud. Dimbovița), în mai multe etape (1954, 1962, 1979). El cuprinde o spadă lungă de aur masiv (de fapt, numai partea ei superioară, în greutate de 1400 g), 12 pumnale întregi sau fragmentare, tot din aur (cîntărind, fiecare între 233,155 g și 505,760 g), precum și

fragmentele a patru topoare de luptă din argint. Toate aceste piese, datînd din secolul al XV-lea î.e.n., au fost turnate în tipare bivalve, fără a fi finisate, ceea ce dovedește executarea lor de un făurar autohton, în timp ce posesorul nu putea fi decît un bogat conducător militar trac din perioada premergătoare declanșării unui război de apărare în fața unor noi triburi sosite din stepele nord-pontice, din cauza cărora, de altfel, tezaurul a fost îngropat.

25. Descoperit încă din anul 1880 (și aflat, parțial, în posesia lui Mihail Kogălniceanu, pînă în 1891), tezaurul de la Turnu Măgurele cuprindea inițial 445 obiecte de aur, între care 11 mari manșoane cilindrice. Se păstrează numai 428 piese (în total 600 g aur, cu 400 g mai puțin decît greutatea tuturor pieselor descoperite în 1880); 420 de obiecte recuperate reprezintă inele plate, 5 — manșoane cilindrice, 2 — manșoane sferoidale. Toate sînt considerate produse ale meșterilor aurari locali și probează existența unor însemne (asemănătoare cu cele de la Galesu—Dobrogea, de pildă) ale puterii căpeteniilor tribale sau unional-tribale (cum dovedesc, de altfel, și armele de aur de la Perșinari, și cele de la Măcin, și cele de la Țufalău—Covasna), într-o epocă cînd semnele destrămării societății primitive sînt tot mai evidente, pe un fond unitar de viață materială și spirituală.

Comentariul metodic

Vestigiile culturii Tei reprezintă convingătoare izvoare arheologice pe care profesorul de istorie le poate utiliza în proiectarea și realizarea lecției „Epoca bronzului” (la obiectul „Istoria antică și medie a României”, clasa a VII-a). Astfel, informațiile de la notele 1—3 și 16—25 ale comentariului științific se pot integra lecției amintite pe măsura predării-invățării obiectivelor cognitive prevăzute de programa școlară: formarea triburilor trace în vatra carpato-dunăreano-pontică; progresul vieții economice, respectiv practicarea mai accentuată a agriculturii și creșterii animalelor, diversificarea meșteșugurilor, metalurgia bronzului, extinderea schimbului de produse în condițiile primei diviziuni sociale a muncii și ale participării tracilor la comerțul lumii antice; organizarea social-politică pe teritoriul României în epoca bronzului — uniunile de triburi, democrația militară, aristocrația tribală, sclavia patriarhală; viața spirituală. Profesorul are astfel posibilitatea să îmbogățească informația oferită de manual cu date semnificative care dovedesc nivelul superior de viață, muncă și creație al celor mai îndepărtați strămoși arheologic (ceștile de tip Tei, de exemplu, reconstituite și distribuite la Muzeul de Istorie al României), al fotografiilor care redau tezaurile de epocă (prezentate la notele 24—25 pe baza pieselor originare de la Tezaurul Istoric Național) și al lecturii explorării (Homer, *Iliada*, Cîntul X, 420—425) — cauzele și diversitatea aspectelor destrămării societății primitive.

Informațiile din notele 4—15 ale comentariului științific, în schimb, pot deveni argumente ale explicației profesorului în contextul unei

secvențe didactice menite să stimuleze munca individuală sau în grup a elevilor, solicitați să „descopere” (prin lucrul cu manualul și cu harta 5 din noul *Atlas pentru istoria României*) principalele ansambluri arheologice ale epocii bronzului tracic, întrepătrunderile acestor ansambluri, așa cum rezultă ele din reprezentarea grafică a ariilor culturilor din harta menționată. Caracterul unitar al creației materiale și spirituale, evidențiat astfel; poate deveni, în finalul lecției, subiectul probei de evaluare formativă, în cadrul căreia elevii trebuie să argumenteze teza amintită pornind tocmai de la ceea ce este general și particular în cultura Tei.

Bibliografie

- Ion BARNEA ș.a., *Istoria militară a poporului român*. Vol. I, *Din cele mai vechi timpuri pînă în secolul al XIV-lea*, Editura Militară, București, 1984, p. 26—38.
- Dumitru BERCIU, *Zorile istoriei în Carpați și la Dunăre*, Editura Științifică, București, 1966, p. 173—176.
- Ștefan BURDA, *Tezaurul de la Perșinari*, în „Magazin istoric”, București, XVII (1983), nr. 2, p. 14—15.
- Trifon CĂRAUȘU, Adrian PASCU și Bogdan TEODORESCU, *Istoria antică și medie a României*, mss., 1989, p. 32—33, 36.
- Dan DRAGUȘ, *Tezaurul de la Turnu Măgurele*, în „Magazin istoric”, București, XVII (1983), nr. 3, p. 17—18.
- Vladimir DUMITRESCU și Alexandru VULPE, *Dacia înainte de Dromihete*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1988, p. 60—64, 71.
- Radu FLORESCU, Hadrian DAICOVICIU și Lucian ROȘU, *Dicționar enciclopedic de artă veche a României*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1980, p. 93, 266—267 și 331.
- Valeriu LEAHU, *Cultura Tei* [București, 1966], passim.
- Sebastian MORINTZ, *Contribuția la istoria tracilor timpurii*, vol. 1, București, 1978, passim.
- Mircea MUȘAT și Ion ARDELEANU, *De la statul geto-dac la statul român unitar*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983, p. 16.
- Mircea PETRESCU-DÎMBOVIȚA, *Scurtă istorie a Daciei preromane*, Editura Junimea, Iași, 1978, p. 84.
- D. M. PIPPIDI ș.a., *Dicționar de istorie veche a României*, Editura Științifică, București, 1976 (paragrafele despre „Epoca bronzului” și „Cultura Tei”).

ADRIAN PASCU